Současný český jazyk – norma a kodifikace I **Kodifikace češtiny I**

Studijní materiál 2 ***i/y v kořenech slov, u/ú/ů***

Obojetné hlásky
– *b, f, l, m, p, s, v, z*
– základní podoba je s *i/í*, ve v y j m e n o v a n ý c h případech píšeme *y/ý*

Vyjmenovaná slova po B
- problematické případy

býlí (rostliny) x *bílí* (bílého zbarvení)
bydlo (příbytek) x *bidlo* (dlouhá tyč)
být (existovat) x *bít* (tlouci)
dobýt (získat, zmocnit se) x *dobít* (umlátit; doplnit)
nabýt (získat na objemu) x *nabít* (natlouci někomu; napěchovat)

+ *babyka* (keř), *černobýl, zlatobýl* (rostliny)
vlastní jména: *Bydžov, Přibyslav, Bylany, Hrabyně, Kobylisy, Zbyněk*

Vyjmenovaná slova po F

– po *f* se v základech domácích slov *y/ý* nepíše, proto vyjmenovaná slova na *f* v češtině nejsou
– případně jsou uvedena přejatá slova *fyzika*, popř. i *chlorofyl, stafylokok* a složeniny s *fyto-* *(fytofarmaka, fytoplankton,…*)

Vyjmenovaná slova po L
- problematické případy

mlýn, mlynář, mlýnice x *mlít* (obilí, pusou)[1]
lýčený (vyrobený z lýčí) x *líčený* (předstíraný)
vlys (ozdobný, zpravidla vodorovný pruh na stěně stavby) x *vlis* (k vlisovat, vtisknout)
lyže x *ližina* (na čem nějaký předmět lehá, líhá spojitost se slovesem *ležet – léhat/líhat)*

+ *lyska* (pták), *plytký* (ne hluboký), *slynout* (být proslulý – *Žena slynula svou nezměrnou krásou*.)
vlastní jména: *Lysá, Lysolaje, Volyně*

Vyjmenovaná slova po M
- problematické případy

my (my všichni) x *mi* (dej mi to)
mýt (čistit) x *mít* (vlastnit)

---

[1] NEJEDNÁ se o příbuzná slova:
mlít stsl. *mlěti* ← psl. *melti* ← ie. **mel-* „drtit, drobit“
↕
mlýn psl. *mъlinъ* ← pozdnělat. tvar *molīna* ← lat. *molere* „mlít“

vymýtit (zbavit porostu) x *vymítat* (vypuzovat)
mýval (medvídek) x *míval* (kdysi měl)

+ *mykat* (urovnávat textilní vlákna do jednoho směru), *sumýš* (mořský živočich), *pomyje* (splašky po mytí nádobí)
vlastní jména: *Mýto, Litomyšl, Kamýk, Nezamyslice, Přemysl*

Vyjmenovaná slova po P

- problematické případy

pysk (ret) x *pisk* (hvizd; základ ptačího pera)
opylovat (oplodnit pylem) x *opilovat* (obrousit pilníkem)
slepýš (plaz) x *slepíš* (lepidlem)

+ *pýchavka* (houba), *pýr* (druh plevelu), *pýří* (jemné chloupky, peří)
vlastní jména: *Chropyně, Pyšely, Přepychy, Spytihněv*

Vyjmenovaná slova po S

- problematické případy

syrý (syrový) x *siry* (osiřelý)
sýrový (ze sýra) x *sírový* (ze síry)

+ *ryzec syrovinka* (houba), *syreček*, ALE *sirup*, *sípat* (chraptět), *sivý* (šedivý)
vlastní jména: *Sychrov, Syneč, Bosyně, Syrovice, Sylva i Silva*

Vyjmenovaná slova po V

- problematické případy

výr (sova) x *vír* (vodní)
výskat (jásat) x *víškat* (probírat se někomu ve vlasech, hladit)
výt (skučet) x *vít* (plést)
výška (od vysoký) x *vížka* (věžička)
visutý most, *visuté* zahrady Semiramidiny (← viset) x *vysutá* stavba (← vy+sunout)

+ *vyza* (ryba), *cavyky* (průtahy), *vyžle* (velmi hubený), ALE *visutý* most, *visuté* zahrady Semiramidiny (nejedná se o předponu *vy-*, základem je slovo *viset*), *viklat, vikýř*
vlastní jména: *Vyškov, Vyšehrad, Vysočany, Výtoň, Povydří*

Vyjmenovaná slova po Z

- problematické případy

brzy x *brzičko* (odvozeno od *brzy* + přípona *-ičko*)

+ *jazylka* (kost), *vyzývavý* (oděv)
vlastní jména: *Ruzyně*

? Na dvoře stálo dřevěné b-dlo. Na tomto b-dle si postavil pták Ohnivák své b-dlo. Přišel silný vítr a obě b-dla spadla.

Neopatrného v-ra velkého (*Bubo bubo*) se zmocnil v-r a za chvíli na hladině po obou v-rech nezbylo nic.

V-skala mu ve vlasech a přitom hlasitě v-skala, dokud ji v-skání neomrzela.

Psaní i/y po C

- písmeno *c* je v češtině chápáno jako měkké = po *c* se v domácích slovech píše měkké *i*

cizí slova: **žádné pravidlo neexistuje, je třeba znát jednotlivé případy**: *citron, nacista* x *cynik, cypřiš*

- při skloňování dochází často ke konfliktu výše uvedeného měkkostního principu s principem morfologickým = koncovka určitého pádu je *-y* X po *c* píšeme měkké *i*

slova vzoru hrad: *tácy, puncy, kecy, hicy, trucy, frcy, pokecy, kibucy, hospicy* i *hospici*
maskulina (i příjmení) na -ca: *Hlavici, Nohavici, Máci*, i *paňáci*
feminina na -ca: *Danici, Marici,* i *skici*
cizí vlastní jména: kde se **c** čte jako [**k**], píšeme při skloňování *y*: *Petrarca – Petrarcy, Casablanca – Casablancy*

Bezkopc- úval známý svými hic- předlohou skic- mistra Kopanic-. (R. Adam, *NŘ* 86)

Psaní ú/ů ve slovech domácích a cizích
Ú se píše
–na začátku slova: *úkol, úmysl, Ústí, ...*
–ve složených slovech: *trojúhelník, bezúhonný, zúrodnit, ...*
–v citoslovcích: *bú, cukrú, vrkú, ...*
–v přejatých slovech: *fúze, múza, manikúra, kúra* (léčebná), *ragú, túra*, … a ve slově *ocún*
Ů se píše ve všech zbývajících případech – uvnitř a na konci slov (*vůbec, domů*)

Doplňte:
B
Odvozeniny -být/-bít
v sále je nab-to, přib-la na váze, dob-t hrad, vyb-la všechnu energii, odb-la svého nápadníka, dob-l si telefon, mobil je vyb-tý, Pavel odb-l na zvonici poledne, nab-t zbraň, obřad se odb-l ráno, nab-l hřebíky do prkna, hodiny odb-ly dvanáctou, dob-t kredit, přib-la mi práce, vyb-lo mi dvacet korun (tj. zbylo), tramvaj byla nab-tá k prasknutí, dob-t baterii, nab-l mu rákoskou, přib-l diváky k sedadlu, zb-l mi jeden kousek, úb-tek na váze, všichni b-li nab-ti dojmy, nab-t dojmu, pob-l všechny nepřátele, srdce mu dob-lo (tj. zemřel), cep je pob-tý hřebíky, nab-t majetek, ub-ly mi starosti, nab-l síly, zb-l svého soka, dob-vat uhlí, nab-l si akumulátor, rozb-l vázu na kousky, rozb-t tábor, vydob-t si úspěch, hosté přib-li do města, kaše nab-la vařením, odb-l zase svou práci, pob-la u moře, dob-t zvíře, princ ub-l draka, dob-vatel, nab-tá peněženka, všechna zvěř byla vyb-ta, nab-l tašku knihami, ub-l ho svými argumenty, film je nab-tý romant-ckými scénami, přib-l hřebík, nab-l nové vědomosti, mám nab-tý program, třešně nab-ly na objemu

přib-t hřeb-k, nab-t vědomostí, výbuch Černob-lu, sb-rka zákonů, práci jste odb-li, alib-, velká b-da, trub-š, hb-tý rys, b-gbeatový, úb-t na váze, starob-lý náb-tek, v kině b-lo nab-to, odb-lo

půl třetí, vaječný b-lek, b-ologie, vyhraná b-tva, zralé ob-lí, vrhcáb-, b-ci a kob-ly, b-kovec, hrát ragb-, přeb-tek, zab-ral ze všech sil, b-sta, b-žuterie, b-ograf, krupob-tí, Komenského Lab-rint světa a ráj srdce, B-zanc, potřebujeme ob-čejné b-dlo na klepání koberců, houbaření je moje hob-, na louce roste zlatob-l, pob-t v B-střici, b-znys, dob-té hradby, horská b-střina, b-kiny, otok nab-há, paní b-tná, nab-l jmění, zahradník hub-l b-lí, b-valé b-dliště, dlouhá slab-ka, zab-vá se četbou, zboží jde na odb-t, Zb-ňkova bab-čka, javor bab-ka, švihat b-čem, nerozb-tné sklo, nab-tá puška, na misce zb-l ryb-z, b-strá dívka, ob-vací pokoj, úb-tek vody, dobré b-dlo, b-rokrat, poušť Gob-, román B-dníci, Lib-e, vyb-lený b-t, pozdě b-cha honit, b-ložravec, sb-tá prkna

L

l-chotí mu to, pol-styren, pol-vinylchlorid, l-ška se nesl-šně pl-žila, obil- vozíme seml-t do bl-zkého ml-na, chameleon spl-val svou barvou s okol-m, pol-grafie, zal-kal se štěstím, l-vance, kobl-hy, jet na l-žích, zabl-sklo se a spustil se l-ják, pol-gamie, kočka se l-sala k noze, kl-h se vyrábí z kopyt, zl-bala dítě, l-nčovat, Smetanova L-tomyšl, l-kér, al-kvotní, v chl-vku se ozývaly sl-pky, rozl-li jsme l-h, elektrol-za, l-skový ořech, l-stové těsto, vl-soval jsem byl-nu do knihy, gl-cerín, jemné nal-čení, má na hlavě l-sinu, střešní l-žiny, l-mfa, L-bor, L-toměřice, ol-mpiáda, pol-kat prášky, hierogl-f, studovat na l-ceu, pl-nojem, pl-tký talíř, pl-tké řeči, nevzl-kej, l-rika, l-bové maso, z jeho řeči vypl-vá vše, l-pový květ, l-noleum, vypl-vnout sl-ny z úst, Pol-nésie, L-tva, bl-zká pl-nárna, vůně se l-nula místností, katal-zátor, el-minace, venku se zabl-sklo, l-sohlávky, anal-za, čas pokojně pl-nul, l-šaj topolový, l-mfatické uzliny, l-kvidace, apokal-psa, nedosl-chavý muž, stromy napadl l-kožrout, sl-zký úhoř, upl-nulý l-stopad, l-šej, pol-p, opl-vat krásou, pol-klinika, pl-sňový sýr, hrál na l-ru

M

m-lná domněnka, dostal sm-k, m-stopis, m-lka, jasm-n, m-sionář, dračí sm-čka, m-tink, m-lník, m-ska, m-šlenka, m-kologie, m- to neudělali, podej m- to, m-hotavé světlo, m-ší kožíšek, m-kóza, kom-hat nohama, hlem-ždí tempo, neom-lný, řecká m-tologie, m-slivna, zam-kat dveře, chm-ří, zm-je, m-m, m-s Dobré naděje, vym-tat, vym-tit, m-stika, m-kádo, venkovní om-tka, m-stifikovat, m-nuta ticha, kat M-dlář, m-lí přátelé, m-lit se je lidské

Opravte chyby:

Cesta vedla vymíceným průsmykem. Kája je milý, ale často se mýlí. Koupila si novou mikinu. Četl Nerudovi Písně kosmické. Udělej na hrazdě výmik. Myslivec spatřil na mítině srnce. Voda podemýlá břehy. Bydlí ve Vysokém Mýtě. Líbí se mi medvídek mýval. Utrpěl poranění míchy. Vysmíčila celý byt. Jeli jsme do Litomyšle. Podařilo se mu rozdmíchat oheň v kamnech. Tvá žádost byla zamítnuta. Víš kde leželo město Mykény? Pěstujeme v květináčích stromečky myrty. Nechci přijít na mizinu. Infarkt miokardu je závažné onemocnění.

P

p-knik, p-lnost, hlasitý p-skot, alp-nizmus, p-roman, klop-tavý krok, P-rrhovo vítězství, cop-right, řídká p-tlovina, P-gmalion, jasný třp-t, sp-nací špendlík, p-erot, p-lník, brouk P-tlík, mladý slep-š, P-thagorova věta, slep-š to, acylp-rin, přep-chové auto, zkušený p-lot, p-rotechnik, p-stole, p-skovec, P-sa, p-ramida, ep-taf, pap-rus, Thermop-ly, p-kantnost, P-reneje, chutné p-rohy, p-zza, sp-rituál, p-tvořit se, sp-ž

Opravte chyby:

slepila rozbitou vázu lepidlem, zpitavý pohled, popínavá květina, propisovací tužka, kul pikle, pospíchat do školy, spílala svému manželovy, pitvali slepíše, pihovatý obličej, žít v přepichu, pykantní pokrm, jablečné piré, pitvořit se, rozčepířená kvočna, pytláctví, ztepilý junák, piliny, klopítal po cestě, kup pyškoty, pil pitnou vodu, netopýří let, hrál na pikolu, upýr, píst, svěží pyvoňky, zkušený pilot, pyžamo, polní pír, opilený květ, třpit

S

výstavní s-ň, s-nonymum, olomoucké s-rečky, s-rový brambor, s-rové maso, s-metrála, s-ngulár, s-chravý podzim, s-amská dvojčata, s-nalý člověk, před cestou se pos-lnil, s-stematizovat, s-lonové punčochy, s-mbol, hadí s-kot, zes-nat strachem, na b-dýlku seděla s-vá holubička, s-mulovat, na m-tině zas-čela zm-je, s-tý oběd, sm-řil se s výsledkem, s-rkárna, as-metrie, s-ntéza, S-lvestr, s-mfonický orchestr, s-pavý hlas, s-ntetismus, s-rovátka, s-nchronní bohemistika, máme doma přes-pací hodiny, věštkyně S-b-la, s-novec, třásl se jako os-ka, s-s-fovská práce, s-tko, s-nopsis, Pens-lvánie, s-pký sníh, ovocný s-rup, s-čák, nes-čkuj pořád, s-slí nora, s-lo na obilí, Staronová s-nagoga, s-mbióza, s-ndikát, S-bř, s-pka, s-kavky, poplachová s-réna, s-rkařský závod, oboustranná s-mpatie, s-labus, s-tič, s-gnatura, veliké ús-lí, ps-chologie, s-mptomy nemoci, s-ntetizovat, s-metrie, s-rotek, s-pavý hlas, s-lice, s-ntax

V

v-kání, v-sutá horská dráha, v-adukt, rozv-klaná židle, cav-ky, v-dle, v-mýtit zlořády, rodná v-ska, v-dří stopa, v-strašený v-r, v-něta, v-zum, v-ola, v-talita, zv-hodněná cena, veliký v-střih, v-skóza, ryba v-za, salám V-sočina, v-tamín, v-znání, v-chodní v-tr, Šv-carsko, v-skot, psí v-tí, V-ktorka, v-ze budoucnosti

Opravte chyby:

vítězství bylo vydřené, plot držel jen vivyklaný kůl, svišť vydává ostrý hvyzd, svíčka za chvíli dohořela, přešli jsme přes vyvíšeninu, povinosti plní svědomitě, vyhledává odbitiště pro výrobky, vyjímka potvrzuje pravidlo, virážka na obličeji, vítr se změnil ve vichřici, zavilý nepřítel, vykýř, vích slámy, výřil vodu veslem, vyhni se náměstí s malou vížkou, rolník visel všechno obilí, dostala do vínku moudrost, vilný stařec, lesní víla, vitrína s uměleckými předměty, jel na výkend do hor, Vírská přehrada, cesta se vynula strmně do kopce

Z

z-nkový plech, vyz-vavý pohled, z-štný člověk, dětské slz-čky, ruz-ňské letiště, naz-vat se, dez-luze, rozbil se mu z-p u bundy, z-nek, v-zita, z-ntenzivnit, přijít na miz-nu, oz-m, poez-e, Z-ta, vyz-val k zachování klidu, roz-nky, z-skat medaili, mraz-k, poz-tivní výsledek, proz-ravý trenér, podz-mní počasí, uz-vaný člověk, z-štné jednání, z-gota, z-mostráz, z-tra brz-čko ráno, jaz-lka, viz-tka, bez-nková šťáva, z-ral na pěknou z-dku, jez-nky, Z-kmund, prez-dent

C

dílo autora Lorc-, věda o buňce se nazývá c-tologie, vrzání c-kády, zdatní plavc-, hrál na c-mbál, přijel na motoc-klu, donesl nerezové tác-, měl hloupé kec-, byl kovaný nac-sta, pán v c-lindru, písničky Jarka Nohavic-, zničil své skic-, psal c-rilicí, dal pusu svým dívkám Lubic- a Alic-, c-klon zničil tropický ostrov, měl diagnostikovanou c-stu, nádobí c-nkalo, c-zí zvyky, slavní herc-, popěvek se c-klicky se opakoval, káva z c-korky

U/Ú/Ů

pravo-hlý troj-helník, papežská k-rie, jdu dom-, rozkvetly oc-ny, políbila jej m-za, cvičit s k-ženi, dlouhá horská t-ra, pozemky byly z-rodněny, stáli jsme v -dolí, z-častnit se demonstrace, Petr přijel na sk-tru, pochm-rný podzimní den, léčebná k-ra, jeho žena byla f-rie, na stromě seděla žl-va, d-myslný vynález, b-volí mléko, hrdlička volala cukr-, v šatech vypadala jako dr-žička, z-častnit se závodu, z-stat doma, slezl dol-, napadla nás l-za, pedik-ra prospívá nohám, tu č-zu bohužel miloval, za-pěl bolestí, z lesa se ozývalo táhlé soví h-, má raději tmavší r-ž, obul si přez-vky, pobíhal bez-čelně sem a tam, pracoval v německém Por-ří, k obědu bylo rag-, hluboká t-ň, ničivý tajf-n, lázeňská proced-ra, eskymácké igl-, jedovatá med-za, f-ra sena, praktická brož-ra, k-r s varhanami, v-kol lesů a polí